

Рогова В. Б.

Міністерство освіти і науки України (Київ, Україна)

Калініна Л. М.

Інститут педагогіки НАПН України (Київ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ

Освіта, як загально визнаний світовий пріоритет, лежить в основі сталого розвитку демократичних суспільств, є чинником соціокультурного, економічного зростання держави й особистісного та професійного розвитку особистості. Якість освіти набуває особливого значення й актуальності в умовах сучасних цивілізаційних викликів і в умовах воєнного стану, що зумовлюють необхідність проведення глибоких реформ систем освіти в багатьох країнах, не є виключенням й Україна, на людиноцентристських, аксіологічних, компетентнісних і партнерських засадах. *Нині Україна робить упевнені кроки в напрямі трансформації національної освіти та розбудови системи забезпечення її якості.*

Реформування загальної середньої освіти, у тому числі й гімназійної, відповідно до Концепції «Нова українська школа» зумовлює затребуваність на успішних, підприємливих, компетентних, активних і відповідальних інноваторів, які здатні ставити цілі та досягати їх, критично мислити, креативно працювати в команді; спонукає до переосмислення цілей, професійних функцій і ролей учителів та керівників закладів освіти і розширення напрямів та видів їхньої діяльності. Отже, саме це актуалізує проблему контрольно-оцінювальної діяльності вчителя в умовах компетентісно орієнтованого навчання учнів гімназії, вимагає цілісного її дослідження та розв'язання на основі інтеграції знань із різних галузей науки, що сприятиме підвищенню результативності навчання учнів гімназії зокрема та покращенню якості надання освітніх послуг загалом відповідно до вимог суспільства.

Важливим завданням педагогічних працівників гімназії на сучасному етапі є цілеспрямований усебічний розвиток особистості учня, формування в нього ключових компетентностей і наскрізних умінь, що забезпечує опанування широким спектром законодавчо окреслених результатів навчання та створює основу для успішної самореалізації. Сучасний учитель гімназії постає не як ретранслятор нових знань і наставник, а як консультант, коуч, фасилітатор успішної самореалізації, модератор і проєктант індивідуальної освітньої траєкторії учнів, креативний учитель-новатор і партнер.

Узагальнення власного багаторічного досвіду управлінської діяльності та освітньої практики надало змогу виокремити в межах науково педагогічного

дослідження контрольної-оцінювальної діяльності вчителя її позитивну кореляційну залежність від якості управлінської діяльності керівника закладу освіти (гімназії) й одночасно підтвердити інтеграційний характер педагогічної й управлінської діяльності.

Контент-аналіз законодавчих актів і нормативно-правових документів у сфері освіти, теоретичний аналіз фундаментальних праць із дидактики, освітнього та стратегічного менеджменту, практичного педагогічного досвіду, програм професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, оцінювання результатів освітньої діяльності учнів гімназій допоміг виявити суперечності, які мають бути усуненими задля забезпечення рівного доступу до якісної освіти учнів та модернізації змісту підготовки вчителя до ефективного провадження контрольної-оцінювальної діяльності, а саме між:

- державним замовленням на компетентного, умотивованого вчителя та тенденцією до збільшення вакантних посад учителів із різних освітніх галузей;

- актуальною потребою в реформуванні системи повної загальної середньої освіти, спрямованому на впровадження компетентнісної парадигми з позиції незаперечення інтеграції з іншими методологічними підходами та недостатньою розробленістю науково обґрунтованих організаційнодидактичних основ діяльності вчителя в умовах успішного впровадження компетентнісно орієнтованої освіти;

- відсутністю педагогічної еліти, здатної готувати інтелектуальну еліту нації, якою мають ставати випускники гімназій, та наявністю педагогічного досвіду контрольної-оцінювальної діяльності в закладах загальної середньої освіти, у тому числі й гімназіях, як невіддільного компонента педагогічного й управлінського процесів, та відсутністю науково обґрунтованої системи професійної підготовки до цієї діяльності вчителя, здатного раціонально добирати й упроваджувати нові технології експертного й моніторингового 260 дослідження, освітнього аудиту, аналізу результатів компетентнісно орієнтованого навчання учнів і самоаналізу навчальних досягнень здобувачів освіти;

- необхідністю забезпечення системи контролю й оцінювання результатів навчання й освіти здобувачів загальної середньої освіти та відсутністю науково обґрунтованих критеріїв і показників виміру ефективності контрольної-оцінювальної діяльності вчителя гімназії.

Розв'язання виявленої та сформульованої сукупності суперечностей убачається можливим у результаті системного науково виваженого вивчення окресленої проблеми з дидактики, проведення дослідно-експериментальної роботи й доведення її результативності на практично-імплементативному рівні та потребувало визначення теоретичних основ контрольної-оцінювальної діяльності вчителя в умовах компетентнісно орієнтованого навчання учнів гімназії.

На основі вивчення зарубіжного досвіду та нормативно-правової бази контрольної-оцінювальної діяльності (КОД) учителя в Україні здійснено понятійно-категорійний аналіз понять дослідження на дефініційному рівні шляхом уточнення їхнього змісту, визначено зміст і структуру контрольної-оцінювальної діяльності вчителя гімназії, обґрунтовано доцільність уведення в науково-педагогічний обіг авторського визначення поняття «контрольнооцінювальна діяльність учителя в умовах компетентісно орієнтованого навчання учнів гімназії».

На основі аналізу праць з теорії дидактики, педагогічного й освітнього менеджменту встановлено, що існуючі теоретичні засади контрольної-оцінювальної діяльності вчителя гімназії, обґрунтовані переважно з позицій психолого-педагогічних наук і школознавства, знаннявої парадигми за різних соціально-економічних умов функціонування систем освіти в країні, є недостатніми та не сприяють упровадженню державної політики в сфері освіти, концептуальних положень реформи Міністерства освіти і науки України «Нова українська школа», компетентісно орієнтованого навчання учнів гімназії на законодавчо визначених засадах і принципах освітньої діяльності.

Контент-аналіз, термінологічний і зіставний аналіз законодавчої і нормативно-правової бази в сфері освіти: базового Закону України «Про освіту» (2017 р. зі змінами 2019 р. і 2020 р.), змісту Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.); трьох поколінь Державних стандартів зі змінами та доповненнями: Державні стандарти початкової загальної освіти (2000 р. і 2011 р.), Державний стандарт початкової освіти (2018 р. зі змінами 2019 р. і 2020 р.), Державні стандарти базової і повної загальної середньої освіти (2004 р. зі змінами 2010 р. і 2011 р. зі змінами 2013 р.), Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.); концептуальних засад реформування середньої школи – НУШ (2016 р.), професійних стандартів «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020 р.) та нормативно-інструктивних актів дало змогу з'ясувати й аргументовано довести достатньо повне обґрунтування на термінологічному рівні компетентісно орієнтованого навчання здобувачів загальної середньої освіти загалом і гімназійної освіти зокрема шляхом інтеграції законодавчоправового та наукового тезаурусу термінів і їх визначень, фактичних і процедурних знань, вимог, прав, свобод і сфер відповідальності суб'єктів освітньої діяльності, що утворюють субстрат когнітивно-змістового конструкту контрольної-оцінювальної діяльності вчителя гімназії.

Суб'єктний рівень законодавчої й нормативно-правової бази в сфері освіти представлено чітко визначеними суб'єктами та сферами відповідальності владних повноважень різних рівнів державного управління, органів місцевого самоврядування й освітньої діяльності гімназії, до функцій якої входить забезпечення та гарантування якісної освіти.

Нормативно-імперативний рівень детерміновано переліком вимог до компетентісно орієнтованого навчання на рівні Державних стандартів освіти відповідного рівня повної загальної середньої освіти; переліком вимог до компетентностей педагогів на рівні Професійних стандартів учителів, які мають забезпечувати його виконання для досягнення законодавчо визначеної мети освіти та гарантування її якості, а також надають цілісне уявлення вчителю гімназії про нормативно-правову та нормативно-імперативну основу здійснення професійної діяльності та її обов'язкової та невіддільної складової – контрольно-оцінювальної діяльності.

Процесуальний рівень компетентісно орієнтованого навчання представлено суб'єктами і процесами, правилами і процедурами, переважно на термінологічному рівні, і рекомендаційно-обов'язкового характеру без розкриття обґрунтованого комплексного механізму досягнення мети освіти, результатів навчання, виховання й розвитку здобувачів, включаючи організаційно-педагогічні, контрольно-аналітичні, координаційно-регуляційні та інші, але передбачається їх розгляд в інших спеціальних законах, які поступово розробляються, що свідчить про декларативний характер, утруднює розуміння, цілісне сприйняття вчителями гімназій, спонукає їх до дій на інтуїтивному рівні, спираючись на власний досвід і спричиняє неефективність контрольно-оцінювальної діяльності вчителя.

Побудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти в гімназії за нормативно-правовими вимогами на практиці відбувається за різними моделями, але має передбачати такі системи оцінювання: інклюзивного освітнього середовища; результатів діяльності й усебічного розвитку здобувачів освіти; діяльності педагогічних працівників; управлінської діяльності керівників; ресурсного забезпечення; управління та механізмів її функціонування й розвитку, що доводить важливість контрольнооцінювальної діяльності суб'єктів освітнього процесу; необхідність самостійного розроблення критеріїв і показників, правил і визначення процедур оцінювання на основі врахування суб'єктних характеристик учнів, котрі впливають на мотивацію навчання, темп і специфіку опанування ключовими і предметними компетентностями, наскрізними уміннями, визначеними в освітніх стандартах, ознайомлення з ними й оприлюднення, постійного моніторингу результатів освітньої діяльності учнів гімназії на компетентісних засадах.

Проаналізоване навчально-методичне забезпечення контрольнооцінювальної діяльності: Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про загальну середню освіту» (2020 р.); Державний стандарт базової середньої освіти (2011 р., 2020 р.), чинні програми, методичні рекомендації з оцінювання навчальних результатів учнів, вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти.

На основі аналізу навчально-методичного забезпечення контрольної діяльності вчителя з української мови встановлено, що в документах задекларовано компетентісно орієнтоване навчання, результатами якого є сформовані предметні й ключові компетентності здобувачів освіти, усі складники яких мають підлягати вимірюванню й оцінюванню. Натомість у програмах, методичних рекомендаціях із оцінювання навчальних результатів учнів найкраще відображено лише знаннєвий складник цих компетентностей.

Констатовано, що потребує розроблення діагностувальний інструментарій, технології оцінювання компетентнісних результатів навчання учнів для організації ефективної контрольної діяльності вчителя. Не менш важливою є проблема вияву суб'єктності учня під час формування ключових компетентностей, визначення зони відповідальності вчителів за їх формування в процесі опанування всіх шкільних предметів, оскільки ключові компетентності формуються комплексно.

У межах дослідження встановлено необхідність розроблення системи формування ключових компетентностей і наскрізних умінь у внутрішньопредметному та міжпредметному вимірах; конкретизації визначення обсягів роботи кожного вчителя-предметника у формуванні певної ключової компетентності як синтезу конкретних монопредметних результатів й інтегрованих результатів навчання, яких мають досягнути здобувачі освіти у процесі вивчення всіх шкільних предметів, а також критерії для визначення рівнів сформованості ключових компетентностей і валідні методики їх оцінювання.

Детерміновані проблеми та суперечності актуалізують необхідність перегляду змісту робочих програм, насамперед навчальної дисципліни «Методика навчання української мови в закладах загальної середньої освіти» у педагогічних закладах вищої освіти (у яких готують майбутніх учителів української мови), оскільки ключова компетентність «вільне володіння державною мовою» є системотвірним компонентом у системі ключових компетентностей і наскрізних умінь, а також зумовлює результати навчання не лише з української мови, а й з інших предметів і предметних циклів; «оновлення змісту методичної підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, формального й неформального навчання. Обґрунтовано, що розв'язання окреслених проблем й усунення виявлених протиріч потребує об'єднання зусиль дидактів, лінгводидактів, психологів, соціальних педагогів, учителів-предметників, батьків на засадах добровільного партнерства.

Аналіз теоретичних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, а також досвіду практики роботи закладів загальної середньої освіти загалом і гімназій зокрема, у контексті розуміння змісту та структури контрольної діяльності учителів надало виважені й науково обґрунтовані підстави для

визначення сутності поняття контрольної-оцінювальної діяльності вчителя гімназії як інтегрованого дидактичного феномена, об'єктом якої є системний дидактичний процес, що здійснюється в умовах компетентнісно орієнтованого середовища гімназії (як єдність неадитивних дидактичних процесів контрольної-аналітичної й експертної діяльності, діяльності педагогічного контролю та діяльності оцінювання навчальних досягнень учнів), і має циклічну процесуальну структуру, що передбачає визначення циклу управління, фаз, операцій, дій суб'єктів і використання процедур, алгоритмів, технік і технологій контролю й оцінювання, а також зумовлює цілеспрямований педагогічний (або суто дидактичний) вплив на учнів гімназії як здобувачів освіти задля забезпечення їхнього всебічного розвитку й рівного доступу до якісної освіти). У процесі дослідження визначено зміст і структуру контрольної-оцінювальної діяльності вчителя гімназії в умовах компетентнісно орієнтованого навчання учнів гімназії як єдність мотиваційно-цільового, когнітивно-змістового, організаційноуправлінського, суб'єктно-діяльнісного та рефлексійно-прогностичного конструктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва С., Арістова Н., Малихін О., & Попов Р. (2022). Дидактичні форми організації освітнього процесу сучасного закладу освіти. Актуальні питання у сучасній науці, 1 (1), 339-347.
2. Калініна Л., Рогова В. Освітній процес у ракурсі результатів навчання здобувачів освіти. Світ дидактики: дидактика в сучасному світі : Збірник матеріалів Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Київ, 21–22 верес. 2021 р. Київ, 2021. С. 30–32.
3. Малихін О., Арістова Н., & Рогова В. (2022). Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. Український Педагогічний журнал, (3), 68–76. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/612>
4. Рогова В. (2021) Control and evaluation activities of teachers in terms of competency-based learning of students. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2021 рік Педагогічна думка, м. Київ, Україна, 94-95.
5. Malykhin O., Aristova N., & Kalinina L. (2022). Schoolteachers-Parents Interactions Amid Distance and Blended Learning: Two-Year Experience of Overcoming Negative Influences of COvid-19. Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1, 454–464. <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6858>